

Ideološki konteksti nastanka fašiz(a)ma

Predavač: Dušan Grlja

Nebojša Milikić:

Prelazimo na sledeće izlaganje, nažalost bez pauze. Odužili smo, ali očigledno problematika ima neku svoju unutrašnju dinamiku i možda nije loše da je poštujemo. Ilija izvoli, dok se Dušan ovde namesti možeš reći ono što si hteo.

Ilija Malović:

Samo sam hteo jednu stvar koja je, meni se čini, jako bitna kada govorimo o sećanju na Drugi svetski rat, i institucijama koje podržavaju ovo ili ono sećanje na Drugi svetski rat. Ovi mladi ljudi ovde oko nas, oni imaju potrebu za istorijom. Oni imaju potrebu za znanjem. Ukoliko znanje ne mogu da ga dobiju u muzejima ili školama, oni će naći način da iskažu tu svoju potrebu, pokušaću da je iskažu na drugi način. Naći će tu istinu na stadionu, u kafani, na ulici. Oni imaju potrebu za naučnim, istorijskim činjenicama. Ukoliko nema dovoljno kvalitetnih činjenica u nastavnim programima na primer, onda dolazi do jednog fenomena koji možemo prepoznati kod nas, a to je romantizacija fašizma, pa sad imena kao što su Milan Nedić, Ljotić i tako dalje, imaju nekakav romantični prizvuk. To su nekakve romantični junaci, borci za veru i tako dalje, daju im se neke lažne karakteristike koje nikada nisu imali, i onda ljudi počinju da se identifikuju sa tim projektovanim karakteristikama. To je jedan od procesa koji možemo da prepoznamo u čitavoj Evropi. To jest, ne znam, Svetislav Stefanović, pesnik, romantičar, Velmar Janković, pisac, slikar, ne znam ni ja Ksenija... (*oštećenja na audio zapisu ---*) i tako dalje i tako dalje. Romantizacija ličnosti iz fašizma isto je jedan od jako bitnih fenomena relativizacije fašizma.

Nebojša Milikić:

Da. A to je u vezi sa potrebom da se uvođenje novih kriterijuma vrednosti ako hoćete, od ekonomskog polja pa na dalje, na neki način retroaktivno normalizuje, i da se prethodna faza vladavine tih sistema abolira od posledica koje je na ovaj ili na onaj način imala. Dobro. Prelazimo na ideološke kontekste. Mislim da je izlagačima sve teže i teže, jer su sve ove teme u odnosu kokoška ili jaje – šta prethodi čemu, šta je starije, šta proizvodi a šta je posledica.

Ilija Malović:

Mi smo bili u maloj prednosti na početku.

Nebojša Milikić:

Da, bili ste. Sada počinje teži deo, mislim za izlagače, ali dobro, nismo imali priliku, a nismo ni želeli da oni razmenjuju svoja izlaganja, već da upravo kroz moguće preklapanje njihovih tematika vidimo koliko je tema kompleksna i zahtevna za razumevanje. Izvoli Dušane.

Dušan Grlja:

Ja se zovem Dušan Grlja. Po struci sam sociolog, ali se već deset godina bavim raznim teorijama ideologije, uglavnom postmarksističkim. Danas bih hteo da govorim o dve stvari, u stvari o jednoj stvari koja je i ključno pitanje: za šta možemo danas koristiti pridev fašistički, znači za kakve ideje, pokrete i režime? I šta bi bile osnovne karakteristike nečega što bi se moglo nazvati fašistička ideologija, odnosno fašistoidna ideologija. Dakle, (*oštećenja na audio zapisu ---*) ?*negde bi trebalo*

razlikovati) fašističke režime, odnosno društveno političke sisteme koji su historijski postojali u Evropi između dva rata a ne smemo takođe zaboraviti da su osim Italije, Nemačke i ovde navedene Portugalije skoro sve evropske zemlje - istočnoevropske zemlje, pa i neke skandinavske zemlje - bile fašistički režimi, a da su Španija i Portugalija ostale fašistički režimi do sredine sedamdesetih godina. Međutim, fašistički režimi – termin fašizam ili fašistički režim se često primenjuje i na neke oblike diktatura, kao što su vojne diktature, hunte – tako i razne vrste populističkih režima dobijaju pridev fašistički, kao što je Peron u Argentini pa sve do Slobodana Miloševića, Sadama Huseina, i čak države Izrael koje se može isto nazvati fašističkom. Zatim treba razlikovati fašističke društvene pokrete, kao manje ili više organizovane grupacije koje javno istupaju, i konačno kao najmanji zajednički sadržalac fašističke, to jest fašistoidne ideologije, ne samo zvanične ideologije postojećih režima ili bivših fašističkih režima i pokreta, već i političkih snaga koje nisu to otvoreno ili sebe ne smatraju fašističkim. Na kraju ću doći do toga zašto je ovo poslednje bitno. Dakle, ovo moje izlaganje će možda biti malo shematsko, i na neki način će možda predstavljati rekapitulaciju mnogih stvari koje smo čuli do sada. Kada se radi o historijskim društveno-političkim fašističkim režimima, bitno je reći da se fašistička ideologija javila u određenom historijskom trenutku, i da su različite ekonomske, političke i druge okolnosti dovele do toga da fašistički pokreti mogu da postanu vladajući u određenim evropskim zemljama. Ja sam izabrao jednu vrlo zgodnu shemu koja je nažalost na engleskom, ali na kojoj možete da vidite upravo tu neku podelu. Znači, u političkom smislu je posle Prvog svetskog rata u većem delu Evrope, naročito zemljama koje su poražene, odnosno naročito u Nemačkoj, politička situacija bila vrlo uzavrela. Ne smemo zaboraviti, na primer, da je Minhena 1919. bio proglašen Crvenom republikom, da je snaga radničkog pokreta bila velika, naročito posle uspeha Oktobarske revolucije, da je zatim postojao jedan, u Nemačkoj nametnuti politički sistem, a to je Vajmarska Republika. Takođe, ljudi koji su izašli iz rata bili su besposleni, postojale su različiti braon košuljaši, crno košuljaši i tako dalje. U ekonomskom smislu smo dosta čuli o Velikoj depresiji 1929., i o jednoj vrlo komplikovanoj ekonomskoj krizi koja je zadesila kapitalizam. Međutim, po mom mišljenju, jedan od faktora koji je bio ključan za uspeh, znači za dolazak fašističkih režima na vlast, je slabost leveice, a to znači da, kada u trenutku političke i ekonomske krize postoji veliki potencijal pobune protiv režima, protiv dominantnih društveno-političkih odnosa, da u tom trenutku levica nije mogla da artikulise to nezadovoljstvo i da ga pretvori u nešto što bi bio pokret za temeljniju promenu društveno-ekonomskih odnosa. Postoje naravno različite teorije o fašizmu. Kao što smo već čuli, jedna ga tretira kao oblik totalitarizma, gde se izjednačavaju nacistička Nemačka i SSSR, druga – marksistička, posmatra fašizam kao određeni stadijum imperijalizma, kao jednu vrstu odgovora na ekonomsku krizu koja je počela 1929. godine. Ja nisam doneo knjige, ali što se tiče ove ekonomske situacije toplo preporučujem knjigu Karla Polanija *Velika transformacija*, koja govori upravo o međuratnom periodu i o tome kako je, po Polanijevoj tezi, u stvari divljanje slobodnog tržišta dovelo do krize, a da je u principu fašizam bio jedan od odgovora, tj. pokušaja da se zauzda ekonomska i politička kriza. Zatim imamo pristup fašizmu koji je ovde malo pominjan - da se radi o izvesnim karakteristikama struktura ličnosti. Na primer, teza kritičke teorije je da buržoasko društvo proizvodi autoritarne strukture ličnosti. Tu bih mogao da

pomenem knjigu Erika Froma *Bekstvo od slobode*, ili pak Rajhov pokušaj jednog direktnog povezivanja marksizma i frejdizma odnosno psihoanalize, knjiga se zove *Masovna psihologija fašizma*. Ono što je bitno reći je da ovi teorijski pristupi fašizmu nisu različiti samo po naučnim disciplinama iz kojih dolaze, već pre svega po političkom stavu prema fenomenu fašizma. Što se tiče idejnih korena fašizma, evo ja sam našao neke: jedno od bitnih opravdanja postojanja autoritarnih sistema je situacija vanrednog stanja. Znači, postoji jedna situacija u državi gde ne funkcionišu zakoni, gde je slaba izvršna vlast i tako dalje, i često pravnici koji su opravdavali nacizam, kao što je Karl Šmit, argumentuju da se tu radi o jednoj već poznatoj situaciji koja je bila, na primer, poznata u Rimu kao cezarizam, ili da je to neka vrsta makijavelizma koji je neki kao potpuno pragmatični i nemoralni pristup politici, ili pak bonapartizam. Bitno je, pogotovo u Nemačkoj, gde je upravo Hitler mogao da dođe na vlast zbog parlamentarne paralize, da je zbog paralize političkog procesa reprezentativne demokratije, odnosno predstavničke demokratije bilo moguće da takav čovek dođe na vlast. Zatim imamo razne romantičarske ideje, koje isto na neki način, čine prethodnicu ideologije fašizma. To su, kao što ste vi rekli, neke antimodernističke ideje gde se slavi neka jednostavnost života, povratak na neke srednjevekovne tradicije, pa čak i na neko paganstvo u slučaju nacizma, kao što su paganski bogovi, germanski i tako dalje. Još jedan izvor ideologije fašizma je takozvani socijalni darvinizam, koji predstavlja grubo i tendenciozno prenošenje teze evolucije na društvo sa rasističkim konotacijama, a što se tiče nekih neposrednih intelektualnih uticaja, postoji Žorž Sorel i anarhosindikalizam, koji je bio formativan za Musolinijeve ideje. Musolini je počeo svoju političku karijeru kao anarhista. Takođe se pominje, i u slučaju nemačkog nacizma, uticaj Ničea, *veza između rasističkih koncepcija i koncepta ubermensch-a*. Sada bi prešao na nešto što se u literaturi najčešće ističe kao karakteristika fašističke ideologije. To je nacionalizam, i za razliku od kolege Ilije, ja ne vidim bitnu razliku između nacionalizma i rasizma. Dakle, ta vrsta nacionalizma ili ultranacionalizma podrazumeva jedan ideal etničke zajednice kao moralne zajednice, kao jednog organizma, kao jedne predstave harmoničnog društva koja prevazilazi sve klasne i ekonomske razlike. Takođe, u okviru tog nacionalizma može se još reći da je to nacionalizam koji je poistovećen sa državom, odnosno država-nacija kao što ste Vi rekli, koja je tradicija XIX veka, odnosno moderne u Evropi. Zatim, šovinizam koji je isključivanje drugih naroda i neka vrsta totalitarizma kao zamisli nacije kao sveobuhvatne zajednice koja je iznad svih razlika. Takođe, sa idejom nacionalizma je povezana ideja totalitarne države, to jest totalne države. S obzirom da kriza koja se dogodila posle Prvog svetskog rata nije bila samo ekonomska već i politička kriza, znači kriza predstavničke demokratije, naročito su, na primer, u Vajmarskoj Republici bile učestale kritike vlade zbog korupcije, provlačenja privatnih interesa kroz parlament, i tako dalje. Za razliku od, znači, političkog modela predstavničke demokratije, fašizam i fašistički režimi su zagovarali korporativizam. To je na izvestan način povratak na jednu vrstu staleškog uređenja. Međutim, korporativizam podrazumeva stvaranje masovnih organizacija, bez političkih partija. Znači, stvaranje masovnih organizacija, pa sad da li su to strukovne organizacije, profesionalna udruženja, izviđači ili nešto drugo. Ideja je da se potpuno zaobiđu principi reprezentativne demokratije, dakle da vi nekoga birate da on zastupa vaše interese, nego da na neki način postoji taj neposredni dodir

između masa i vođe. Još jedna karakteristika je autoritarnost. Dakle, potpuna podređenost pojedinca naciji koja je oličena u državi. Militarizam - znamo da je prisutno korišćenje raznih vojnih insignija, kao što i danas možemo videti u različitim fašističkim pokretima, znači vole ljudi da se oblače tako kao da se spremaju za rat. I ovo što sam pomenuo, načelo vođe, odnosno ličnost vođe kao otelotvorenje zajednice, i ta aklamativna demokratija, dakle neposredni dodir između mase i vođe, aklamativna u smislu da vođa kaže nešto, a masa kaže: Ura! I: Tako je! Zatim, nešto što je fašizam preuzeo praktično parazitirajući na uspehu Oktobarske revolucije. Fašistički pokreti su sebe predstavljali kao pokrete koji će doneti radikalnu promenu. Fašizam je sebe razumeo kao Treći put, znači put koji nije ni kapitalizam, a nije ni komunizam. Takođe, neki fašisti su bili, na primer Musolini je jako cenio uspeh Oktobarske revolucije - naročito Lenjina, smatrajući ga jednim primerom uspešnog vođe. Takođe, metodi koji su korišćeni u fašističkim pokretima zasnivali su se na korišćenju metoda koje su se koristile u revolucionarnim akcijama, znači masovne strategije, ulično nasilje i tako dalje. Međutim, ta revolucionarnost se može shvatiti u bukvalnom smislu, jer je sam naziv revolucija preuzet iz astronomije, i obeležava rotaciju nekog nebeskog tela, na primer zemlja za 365 dana napravi revoluciju oko sunca. Znači, revolucija u smislu povratka na neku izvorniju moralnost, na nešto što nije „pokvareno novcem i kapitalizmom“. Tako da je sledeća karakteristika fašističke ideologije njen anti-kapitalizam. Kao što smo već čuli, fašizam se predstavljao kao pokret protiv finansijskog kapitala, neko je tvrdio, kao što smo čuli, da nije kreativan već da se bavi samo špekulacijama, a da živi na osnovu zelenaštva i tako dalje. Međutim, privatno vlasništvo fašizam ostavlja kao jedan od kamena temeljaca za izgradnju društva, znači čovek koji nema privatnog vlasništva nije sposoban da se bavi javnim stvarima i tako dalje. Još jedna stvar vezana za antikapitalizam je zagovaranje državnog intervencionizma u ekonomiji, dakle planska privreda o kojoj smo već dosta čuli. Takođe, još jedna bitna karakteristika svih fašističkih pokreta je vrlo vatreni antikomunizam, znači netrpeljivost prema levičarskim idejama internacionalizma, univerzalizma, egalitalizma i kosmopolitizma. I sad dolazimo do, možda jedne od, po meni, ključnih karakteristika bilo kakve ideologije koja se može nazvati fašističkom, a to je proizvodnja, odnosno konstrukcija žrtvenog jarca - neke društvene grupe koja se percipira kao kriva i odgovorna za sve loše što se dešava u društvu. Pod tu kategoriju bih ja takođe stavio antisemitizam, teoriju zavere i tako dalje. Zašto je po meni vrlo bitan deo fašističke ideologije stvaranje takve predstave? Ovde smo čuli da su ljudi nekako podložni manipulaciji, da u određenim trenucima počinju da veruju u propagandu, i tako dalje. Ja mislim da ni jedan čovek nije dovoljno glup da veruje da je njegov komšija, sa kojim je do sada, do juče, sasvim normalno razgovarao, da je on od jednom neka vrsta virusa, bacila, pacova i tako dalje, već da se radi o jednom, hajde da kažemo, psihološkom odnosno simboličkom procesu, gde ljudi sami sebi govore - ja znam da neko nije stvarno takav, ali ipak postoji nešto čim drugi ljudi pričaju o tome, naročito većina ljudi, odnosno neki autoriteti pokazuju takve sklonosti. Dakle, ono što je najveća opasnost po meni, zbog čega smatram da treba koristiti i da se može koristiti termin fašizam i dan-danas, iako više ne postoje društveno-politički sistemi koji se deklarišu kao fašistički, to je upravo ova karakteristika te ideologije. Za kraj bih, evo, dao neki pokušaj određenja šta bi to bila fašistička ideologija. Za mene, termin fašizam bi bio jednak

populističkom ultranacionalizmu. Zato je i danas u XXI veku moguće govoriti o fašizmu. A fašističku ideologiju vidim, dakle, kao skup različitih reakcionarnih ideja. Zašto reakcionarnih? Kad pogledate malo bolje, fašizam je uvek protiv nečega. On je odgovor na opasnost od komunizma, na opasnost od jevrejske zavere, na razne stvari, znači, sam fašizam nema nikakvu, to jest nedostaje mu ta idejna supstanca koju imaju, na primer, marksizam ili neke druge ideologije, već samo predstavlja jedan gotovo pragmatičan odgovor. Zato i fašistička ideologija ne može nekako da se uhvati pa da kažemo: ako neko zastupa tu i tu i tu ideju onda je fašista, nego se u stvari radi o jednoj defanzivnoj, na neki način, odnosno reakcionarnoj ideologiji. Druga bitna osobina, po meni, je fokusiranost na ugroženost i propadanje idealizovane predstave sopstvene nacije. Sad, ne mora to da bude etnički shvaćena nacija, može da bude i uža društvena grupa. Ali, bitna stvar je da za tu ugroženost i tu dekadenciju ta ideologija nalazi krivca u društvenim grupama, možda drugim etničkim ili religioznim zajednicama. I ono što je najbitnije, na osnovu toga fašistička ideologija daje krila političkoj aktivnosti koja je zasnovana na nasilju, represiji, progonu neistomišljenika, i sve bi ovo bilo prilično neefikasno da ta fašistička ideologija ne nalazi svoje uporište i pomoć u različitim parcijalnim interesima vladajućih slojeva. Znači, ono što je zaista opasno je kriptofašizam – ugrađena fašistička ideologija u različite kanale u kojima se obezbeđuje neka slika nadindividualnog entiteta države ili nacije. Mislim da postoje mnogi primeri. Jedan od najrecentnijih primera je divljanje posle proglašavanja nezavisnosti Kosova, koje je na televiziji prikazivano kao „pravdeni gnev“, i tako te stvari. Još jednom da ponovim, mislim da je vrlo potrebno i nužno danas govoriti o fašističkoj ideologiji, baš zbog toga što postoje, ne samo što postoje organizacije, odnosno društveni pokreti ovde kod nas, a i u celom svetu - dovoljno je izaći na neke sajtove kao što su Blood and Honour i videti koliko je to rašireno - nego da fašistička ideologija počinje, i da njeno širenje zavisi od spremnosti vladajućih elita da se koriste takvim stvarima, da imaju neke pijune u džepovima kada treba nešto da se desi u javnosti što njima odgovara. Hvala lepo.

Nikola Radić Lucati:

Ova priča je jako lepa, vrlo opšta, dosta složena, međutim, u njoj nedostaje nekoliko objašnjenja. Jedno je, naravno, da ste smestili Izrael među fašističke države, i onda ste se upustili u lepu taksativnu listu toga šta sve konstituiše fašizam. Sada ću vas pitati, naravno, kroz Vaš lep sistem i liste, po kojim tačkama Izrael odgovara, po kojim ne odgovara, zato što, što se mene tiče, ova rasprava je prekinuta na pitanju stila izlaganja, izbora teme i upotrebe natuknice, i provlačenja nečega što možda i nije tačno. Što se tiče pitanja stila, ne govorim o košulji ili načinu Vašeg izlaganja, nego o tome da ste došli u zgradu iz koje je izvedena jevrejska bolnica (*oštećenja na audio zapisu --- koja je ekspropnisana od jevrejske zajednice*), posle izlaganja preživelih u holokaustu i partizana poput Ete Najfeld, ste znači pozvani da, osim Vašeg izlaganja ubacite samo jednu reč, a to je da definišete Izrael kao fašističku zemlju. Ja sam, takođe, državljani iste zemlje, kao i ove, takođe se smatram antifašistom, kao i mnogi moji jevrejski i arapski prijatelji, i drugi, te Vas molim da obrazložite Vaš stav, i molim Vas da upotrebite sopstveni sistem za argumentaciju. Hvala.

Dušan Grlja:

Ja sam to samo naveo kao primer da se mogu i različiti politički sistemi nazvati fašističkim. Ništa više.

Nikola Radić Lucati:

Znači (ako niste rekli – ništa... *nedovoljno jasan audio zapis ---*)

Dušan Grlja:

Pa mnogi smatraju da je ... izvinite mnogi smatraju da je država... sad, terate me da zastupam tezu koju ja ne zastupam.

Nikola Radić Lucati: (*nedovoljno jasan audio zapis ---*)

Dušan Grlja:

Molim Vas... postoji očigledna represija nad palestinskim stanovništvom organizovana, sprovedena ...

Nikola Radić Lucati:

U kom kontekstu i šta to konstituiše fašizam? Po Vašem sistemu, to sam pitao, ne kažem da nema represije, naprotiv (*nedovoljno jasan audio zapis ---*)

Nebojša Milikić:

Ali ja to uopšte nisam primetio. Gde je, kako je to rečeno, na koji način?

Nikola Radić Lucati:

(*nedovoljno jasan audio zapis ---*)... da pusti, kao stilsku vežbu da to provučemo kroz ovu listu... u suprotnom, ovo ostaje vrlo nejasan skup, jedna vrlo nejasna rasprava (...) ne znam kako se očekuje da izlažemo o hrvatskoj seljačkoj stranci ranih 1920-tih godina, o popisivanju krava po hrvatskim selima sa srpskom konjicom (*nedovoljno jasan audio zapis ---*) ili rasprava o Ljotiću i Zboru kao osnovi za koljače iz Manjače i nestanak nesrpskog stanovništva...

Dušan Grlja:

Ne vidim kakve veze to ima sa tim, niti se ja ne slažem sa Vama.

Nikola Radić Lucati:

(*nedovoljno jasan audio zapis ---*)... mislim na stil i redosled u raspravi...

Dušan Grlja:

Ako je to to, hvala.

Nikola Radić Lucati:

Takođe.

Nebojša Milikić:

Ima li još pitanja ili komentara, naročito od ljudi koji nisu do sad učestvovali? Dobro, hajde da vidimo, pošto ja kao moderator nisam to primetio, možda sam u tom trenutku izašao. Izvoli ako hoćeš da kažeš...

Nepoznati učesnik seminara:

Ja bih samo da...

Nebojša Milikić:

Da vidimo šta je rečeno, i da pokušamo to da razjasnimo.

Nepoznati učesnik seminara:

Pošto očigledno se stavljate u ulogu autoriteta, tako da bi mogli Vi da poredate kao što Vi vidite, pošto je ono što ja vidim da ste Vi naterali govornika u određenu poziciju da... Ne znam, mislim, jednostavno sam vidio to kao čin određenog nasilja. Ja mislim da Izrael vrši represiju, vrši progon palestinskog stanovništva, gradi zidove, što je po meni fašizam. Mislim, meni je gradnja zidova fašizam.

Nikola Radić Lucati:

Zid sam po sebi je građevinski objekat građen na ili oko granice iz 1967. Obrazložen je zvanično kao bezbednosna mera i smanjuje broj upada terorista... da li se osećam kao građanin tako i tako zbog njega, da li se slažem da on treba da postoji? Moj odgovor je – ne! Znači, zid sam po sebi ne konstituiše fašizam. Mera zbog koga je donet, i opasnost zbog koje postoji, je na žalost bila realna. Sa druge strane, kao politički korak dijaloga sa jednim narodom, kao politički korak u sukobu, on predstavlja eskalaciju, on predstavlja užasno ružan čin sa kojim se ja ne slažem, ali po sebi ne konstituiše jedno društvo kao fašističko, jednu demokratiju koja je participativna i za Jevreje i za Arape kao fašističku, i ne doprinosi kao stav rešenju palestinsko-izraelskog problema, koje nije u osnovi fašističko, mada ima elemente i jednog i drugog u desnici i Izraela i Palestinaca. Znači, ne možemo zaboraviti gospodina Hadži Amina Al Huseina, muftiju jerusalimskog, osnivača Handžar divizije u Bosni i vođe SS ajnzac grupa za Tunis, Maroko i Alžir, pri Romelovoj armiji koja, slučajem da nije dobila bitku kod El Alameina nije stigla u Palestinu i napravila opšti pokolj i tamo. Isti čovek je osnivač Palestinskog nacionalnog pokreta, oružanog, koji je izgubio rat 1948., izbegao van zemlje i pozvao na povlačenje celog stanovništva, jer „ko ostane biće izdajnik“. Njegova uloga u tome nikad nije bila objašnjena u istoj rečenici sa izraelskim fašizmom, koji takođe postoji: u obliku naslednika Zebaža Botinskog i vođe jevrejske legije unutar britanske vojske 1917., koji je otac izraelske desnice i takođe današnjeg izraelskog pokreta naseljenika na Zapadnoj obali kojih ima 300 000, od kojih neki žele da se povuku uz (*nedovoljno jasan audio zapis... mirno razgraničenje*), ali neki su fašisti i neće to učiniti. (*nedovoljno jasan audio zapis... koji će biti ad hominem*) spram obe te populacije. Međutim, Izrael ima problem koji ne može da prođe da se može nazvati fašističkim kao državom, bez objašnjenja i bez kvalifikacije, pogotovo ne u kontekstu ovakve rasprave, i pogotovo ne pre nego što su pomenute stvari kao ove koje sam pomenuo, Nikolaja Velimirovića, srpskog, hrvatskog fašizma, ovdašnjih stvari o kojima se ovde radi, i ne u kontekstu Sajmišta, i ne pred ljudima koji su to preživeli. Znači, to je sve što kažem. Što se tiče demonstracija u Izraelu, parole Arapa i Jevreja su to da odbijaju da budu međusobni neprijatelji. Postoje dve partije u Izraelu. Jedna je desničarska, druga je levičarska. Desničarska je za rat, sastoji se od Hamasa i izraelske desnice (*oštećenje na audio zapisu --- i elemenata u vojnoj industriji i politici*). Takođe i Hezbolah i ... Irana koje ne zanimaju... Obe strane, tu ste u pravu, obe strane imaju svoje fašističke elemente, ali imaju i konstitutivnu levicu koja vodi društvo napred, koja je napravila državu, koja je spasila ljude. Imaju takođe politički odnos koji je njihov, koji nije naš da im rešavamo. To nije deo ove rasprave. Ali je provučeno na jedan način koji je meni izgledao vrlo podao, i koji je za ovu sredinu u Beogradu vrlo čest. Da se isključivo jevrejski fašizam provlači bez kvalifikacija, da se antiizraelizam provlači bez kvalifikacija i usput. To nije besplatna reč. To je reč koja je praćena celim Drugim svetskim ratom, i celim izraelsko-palestinskim sukobom. Ako se izjednači sa ovim što se dešavalo ovde, a ovde je bila mnogo veća svinjarija u pitanju, onda stvari nisu u redu. Izvinite, Srbi i Hrvati su jedina dva naroda u XX veku koja po kvalifikaciji povelje UN o genocidu, odnosno o holokaustu, odgovaraju za holokaust dva puta u XX veku. I oba smatraju da su žrtve.

Nepoznati učesnik seminara:

Dobro, ja nisam kvalificiran da odgovaram na sve te stvari. Hvala Vam što ste ovo sa

nama podelili... Ono što ja mislim je da je potrebno biti dosljedan u osudama kolektivnog nasilja nad određenim pripadnicima određene vere, određene etnije, što se dešava u Izraelu. Ja nisam čuo riječ, mislim čuo sam kvalifikaciju Izraela kao fašističke države, nisam čuo kvalifikaciju jevrejskog fašizma, već države Izrael, što je ipak različita stvar, tako da, oko nekih stvari se slažem, oko nekih ne, mnogo više znate od mene tako da...

Nikola Radić Lucati:

Ovo je kvalifikacija asocijacijom. Znači nije dodata kvalifikacija zašto je Izrael fašistička država. Celo dato objašnjenje šta konstituiše fašizam (*oštećenje na audio zapisu ---*) ergo to je prilepljivanje opšte poznatog...

Nepoznati učesnik seminara:

Ok, ja to nisam konkretno čuo.

Dušan Grlja:

Samo momenat, ja mislim da sad potpuno izvrćete moje reči. Meni je žao što ste me shvatili na ovakav način, ja sam samo hteo da kažem da ideološki fašistoidni elementi postoje u različitim državama, u različitim društveno-političkim sistemima. U stvari, ja nisam mislio ni na kakve druge stvari, niti bilo šta implicirao drugačije od onoga što smo čuli.

Nikola Radić Lucati:

Formalno, Vi ste zapravo pokrenuli nešto što je šira, druga tema, a niste je posebno kvalifikovali, ostavili biste da visi kvalifikacija celog ovog dana...

Dušan Grlja:

Da li ste, zašto bi... Hajde sada da razgovaramo zašto bi režim Slobodana Miloševića zasluživao da bude nazvan fašističkim?

Nikola Radić Lucati:

Zato što je imao konstituisane logore uništenja drugih nacija unutar svog režima i režima ?rasističkih koje je podržavao, koji su služili samo toj svrsi i ni jednoj drugoj. To je bitna kvalifikacija... ne samo stratišta, ne samo streljanja, ne samo etničko čišćenje, nego i taj dodatni element koji je zapravo...

Dušan Grlja:

A zašto je Huan Peron fašista?

Nikola Radić Lucati:

... (*nedovoljno jasan audio zapis...*)

Dušan Grlja:

Ja sam samo naveo da postoje takve stvari. Meni je žao što ste se našli uvređenim. Ja Vam se lično izvinjavam zbog toga. Moja namera nije bila niti maliciozna, niti bilo koja druga, hteo sam samo da upozorim da i u takozvanim demokratijama i te kako postoji kriptofašizam, koji određene ljude, možda ne direktno ali ovako, gura da postupaju na fašistički način prema drugim ljudima - pripadnicima ili druge rase, boje kože vere ili etnije. Hvala.

Nebojša Milikić

I ja se izvinjavam kao moderator, možda nisam primetio. U jednom trenutku sam izašao, možda se tada ovo desilo. Stvarno bi bilo sasvim neumesno da ne rasčistimo, ali između ostalog, možemo da preslušamo snimak da vidimo kakva je bila situacija i šta se u stvari reklo, jednostavno da svakako gledamo da izbegnemo, ne samo u toku projekta, nego i u daljem skupu aktivnosti koje ćemo, pretpostavljam, imati povodom

Starog Sajmišta, da se ne raščiste stvari. Znači, mi znamo da je tokom devedesetih neka politika sećanja na konkretne događaje iz Drugog svetskog rata i na holokaust na Starom Sajmištu praktično prilepljena uz jednu nacionalističku interpretaciju stradanja i drugih, i da se praktično tu više nije znalo na šta se to tačno odnosi, nego kao da ta dva, inače i hronološki, i u sistemskom smislu odvojena događaja, spadaju pod jedan isti krov smisla i značenja. Dakle, to ćemo morati svakako da izdvojimo. Zahvaljujem zato na intervenciji. Ima li još pitanja ili komentara? Dobro. Pauza je, i molim vas da pokušamo da se vratimo za petnaest minuta. Jesmo odužili, ali nadam se zbog dobrog razloga.